

Марія ЧЕПІЛЬ

ЧИТАЛЬНЯ “ПРОСВІТИ” В МЕДЕНИЧАХ

Простежено заснування та діяльність читальні Товариства “Просвіта” в Меденичах у 1925–1939 рр. Наведено огляд етно-інституційної структури села, окреслено форми роботи читальні та її співпрацю з українськими громадськими організаціями.

Ключові слова: “Просвіта”, читальня Товариства в Меденичах.

Читальня “Просвіти” в Меденичах заснована 9 квітня 1925 р.¹ У цей час населення селища складалося з українців, поляків і євреїв. У 1929 р. в селищі числилось 600 дворів, з них – 300 української громади². У 1932 р. кількість мешканців становила 4000, з них українців – 1700³. У 1934 р. в осідку читальні нараховувалося 700 дворів, з них українських – 360, польських – 303, єврейських – 37. В Меденичах діяла церква, костел, синагога, польська школа, повітовий суд, адвокатська канцелярія. З приходом адвоката Івана Мартинюка, колишнього старшини УГА, в Меденичах поживалося організоване українське культурно-освітнє життя. В будинку, де жив І. Мартинюк, відбувалися не тільки різні наради і сходи, але й тут мав свою “головну квартиру” “Союз Українок”⁴. Д-р Мартинюк організував роботу читальні та був її першим головою. Читальня працювала згідно зі статутом Товариства “Просвіта” (1913).

Читальня займала одну велику кімнату (10x15м), що служила залом для вистав, різних імпрез та загальних зборів, а також меншу. Крім читальні, в будинку були споживча кооператива “Єдність”, районна молочарня. На головній стіні розміщувався образ Божої Матері, а над сценою – тризуб. Кімнати читальні були гарно прибрані портретами І. Мазепи, Б. Хмельницького, Т. Шевченка, І. Франка⁵.

У перші роки існування читальня була дуже бідною. Просвітяни не могли навіть сплачувати членські внески “задля убожества”. І тільки з 1930 р., почали їх сплачувати⁶. Читальня отримувала часописи “Свобода”, “Український голос”. При читальні діяли споживча кооператива, позичкова каса, товариство “Сокіл”, з 1930 р. – кооператива “Єдність”, яка поширювала книжки серед просвітян⁷, та аматорський (драматичний) гурток, організатором якого був секретар адвокатської канцелярії Павло Викричак.

Головами читалень на Дрогобиччині в 20–30-ті рр. були місцеві парохі, місцева інтелігенція, інколи поважні селяни-господарі. Та в усіх випадках священик залишався тим духовним провідником, котрий чи сам, чи члени його родини, дбали та керували просвітнім життям у селі. Це добре видно на діяльності читальні в Меденичах. Піднесення в її роботі розпочалося з 1932 р., коли головою був парох о. Йосиф Оленяк, заступником – адвокат Іван Мартинюк. Секретарем, скарбником, бібліотекарем, господарем були рільники, відповідно: Теодор Костів, Гринь Кінаш,

Стась Лехович, Михайло Лисунів. У роботі Виділу брали участь Захар Онишків, Дмитро Костів, Анна Мазурчак, Микола Сусяк.

Читальня в цей період нараховувала 92 особи, з них – 12 жінок. Якщо раніше до читалень сходилися тільки по понеділках і святах, то з 1932 р. – кожного дня⁸. Парох о. Йосиф Оленяк очолював читальню і керував хором протягом п'яти років. Звіт за 1934 р. зазначає, що священник-українець о. Й. Оленяк “ревно працює”⁹. Він зумів організувати молодь в окремий самоосвітній гурток, в якому вивчали історію, літературу, географію України та інші українознавчі предмети¹⁰.

При читальні діяла бібліотека. За свідченнями просвітян, вона була організована у 1927 р. Звіт про роботу читальні за 1932 р. вказує, що бібліотека створена 1933 р., хоча звіт за 1929 р. містить склад Виділу читальні, до якого входить бібліотекар Михайло Лисунів.

У 1932 р. бібліотека нараховувала 25 книг, у 1934 р. – 60¹¹, у 1935 р. – 153¹², 1938 р. – близько 300 (за свідченням очевидців). Придбання книг проводилося за зароблені виставами гроші та членські внески, а також за рахунок передачі книг зі своїх бібліотечок членами виділу. Крім того, бібліотека мала можливість брати книги у кредит. Тематика книжок, що користувалися попитом, залишалася майже незмінною впродовж усього часу існування бібліотеки: художня література, історичні та літературознавчі книги, науково-популярна література. Було чимало книг з виробничої тематики (господарські) – близько 17 % від загальної кількості¹³. У 1932 р. для дітей організовано дитячу бібліотеку “Дзвіночок”, а у 1935 р. – театральну бібліотечку¹⁴.

Бібліотекар Захар Онишків у 1933 р. пройшов “бібліотекарський” курс у Милуванні, добре знаючи книжковий фонд, склав каталог. Це допомагало йому в роботі з просвітянами у вивченні та формуванні читацьких інтересів, розповсюдженні книг.

У 1934 р. Товариство “Просвіта” оголосило конкурс на кращий сценарій проведення свята книжки, за участь у якому читальня отримала відзнаку.

Бібліотекар Євстахій Зварич (він же і скарбник читальні) у 1939 р., дбав про читальню, мав великий авторитет у меденичан. У 1944 р. він, щоб зберегти книжки для нащадків, закопав бібліотеку читальні. Поки її ще не знайдено.

Читальня “Просвіти” займалася дошкільним вихованням, а також організацією жіночих гуртків. Дитячий садок діяв влітку на церковному подвір'ї (сезонно). Його вела Лідія Дутко. Дітей (у 1935 р. їх було 50¹⁵) навчали співати пісеньки, декламувати віршики, слухати оповідання про Україну, виховували у релігійному та національному дусі.

Жіночий гурток, яким керували Наталя Мартинюк і Ольга Столяренко, вивчав анатомію, в'язання, куховарство. Членами цього гуртка були Катерина Кулик (секретар), Марія Гавриш (касир), Анна Копач, Ольга Онишків та ін. У 1934 р. гурток відвідувало 16 осіб, а згодом – 27. Цей гурток щороку проводив обряди “Ялинки”, “Свяченого”, “Чайних вечорів”. До цих свят прибирали приміщення читальні, приносили рушники, дзеркала, витинали синьо-жовті стяжки, квіти. На “Ялинку” пекли сирники. У проведенні обряду “Свячене” брав участь священник о. Й. Оленяк, а з 1936 р. – о. Степан Федунь. Це свято було родинним. Для його проведення підлогу читальні воскували, ставили два столи через велику кімнату, до якої всі збиралися після великоднього Богослужіння. Священник роздавав освячені великодні яйця, і всі величаво співали “Христос воскрес”.

Драматичним гуртком, який діяв з 1930 р., керували Павло Викриач, Іван Мороз, Теодозій Ярکو. Активними членами були Іван Мартинюк, Василь Кісера, Іван Шулак, Євстахій Равриш, Микола Попик, Анна Раделицька, Михайло Климак та ін. Багато з них добре пам’ятають вистави “Вифлеємська ніч”, “Мати-наймичка”, “Мартин Боруля”, “Сватання на Гончарівці”, “Тарасова доля”, які малі великий успіх не тільки в односельчан, а й у мешканців сіл Опарів, Ролева, Грушева, Ріпчич, Горущка, Летні, Волощі. Декорацій у сьогоднішньому розумінні не було, а стрій був українським. За вхід на вистави платилося.

Заслуговує на увагу і хор, який діяв при читальні. Керував ним о. Йосиф Оленяк, також Степан Вареницький (з Ріпчич), Теодозій Ярکو. Співали українські пісні “Гей, там на горі Січ іде”, “300 літ минає”, “Ой три шляхи з України”, “Реве та стогне Дніпр широкий”, “Не пора, не пора” та інші. Члени хору (Олекса Зварич, Василь Мороз, Микола Раделицький, Микола Попик, Іван Мороз, Анна Раделицька, Анна Чепіль, Василь Кісера та ін.) брали участь у проведенні фестинів, ювілейних свят, забав, організовували концерти в Меденичах і навколишніх селах.

Гурток “Січ” вивчав історію, військову дисципліну. До нього входили хлопці та дівчата. Провідником жіночої “Січі” була Ольга Раделицька, чоловічої – Євстахій Синишин.

Читальня широко відзначала роковини бою під Крутами. Реферат виголошував Степан Рошко (колишній директор районової молочної ферми), члени читальні читали вірші, співали гімн “Ще не вмерла Україна”.

Голосні читання та дискусії щодо прочитаних часописів, журналів, розмови на суспільні й політичні теми, вислуховування доповідей, рефератів місцевих чи запрошених гостей, а також вистави, концерти, проведення свят “Просвіти”, роковин Т. Шевченка, І. Франка – ось неповний перелік того, чим займалася читальня в Меденичах.

Для проведення свят, фестинів треба було мати дозвіл з Дрогобича. На них завжди був присутній “постерунковий” (польський поліцай).

Час від часу до читальні приїжджав відпоручник філії “Просвіти”. Обов’язково двічі на рік повітовий організатор філії чи делегований службовець з канцелярії перевіряв роботу читальні, її господарський стан. Крім того, раз на рік читальню відвідував інспектор з Головної канцелярії “Просвіти” у Львові. Після таких перевірок проводилися спільні засідання з Віділом читальні, провідниками поодиноких гуртків, на яких обговорювався стан справ на день перевірки та вказувалося на те, що слід зробити в майбутньому.

З 1939 р. на читальню нападали учасники польської організації “Стшелец”: били вікна, нищили портрети на стінах. Євреї в роботу читальні не вникали. З приходом більшовиків восени 1939 р. роботу читальні заборонено. Більшість її членів заарештовано. Дехто з просвітян пішов в УПА, ОУН. Після цього їхні родини вивезли на Сибір, Колиму. Видання Товариства “Просвіта” знищувалися, незалежно від їх змісту, навіть лікарські та куховарські порадики. Багато діячів та активістів “Просвіти” загинули під час масових репресій, у сталінських концтаборах або змушені були покинути рідні домівки. З Меденич виїхало в світ чимало селян та інтелігенції (адвокати Іван Мартинюк та Євстахій Середяк, директор районової молочної ферми Степан Рошко, рільники Євстахій Равриш та Микола Сусяк, багато інших).

У процесі діяльності читальні “Просвіти” радикально змінився світогляд мешканців села, які стали національно свідомими українцями, здобули навички цивілізованого господарювання, позбулися неуттвта і безкультур’я, прилучилися до здобутків світової культури та чистих джерел національних традицій.

Maria Chepil’. Reading club of “Prosvita” in Medenychi

The author traces origins and activities of the reading club of “Prosvita” in Medenychi in 1925–1939. She gives an overview of the ethno-institutional structure of the village, and describes forms of the reading club work and its collaboration with Ukrainian social organizations.

Key words: “Prosvita”, reading club of the society in Medenychi.

¹ Центральний Державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАУЛ). – Ф. 348. – Оп. 1. – № 3727. – С. 33.

² Там само. – С. 2.

³ Там само. – С. 8.

⁴ Там само. – С. 13.

⁵ Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1973. – С. 315.

⁶ ЦДІАУЛ. – Ф. 348. – Оп. 1. – № 3727. – С. 5 зв.

⁷ Там само. – С. 6.

⁸ Там само. – С. 8.

⁹ Там само. – С. 16.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само. – С. 14.

¹² Там само. – С. 18.

¹³ Там само. – С. 14.

¹⁴ Там само. – С. 20.

¹⁵ Там само.